

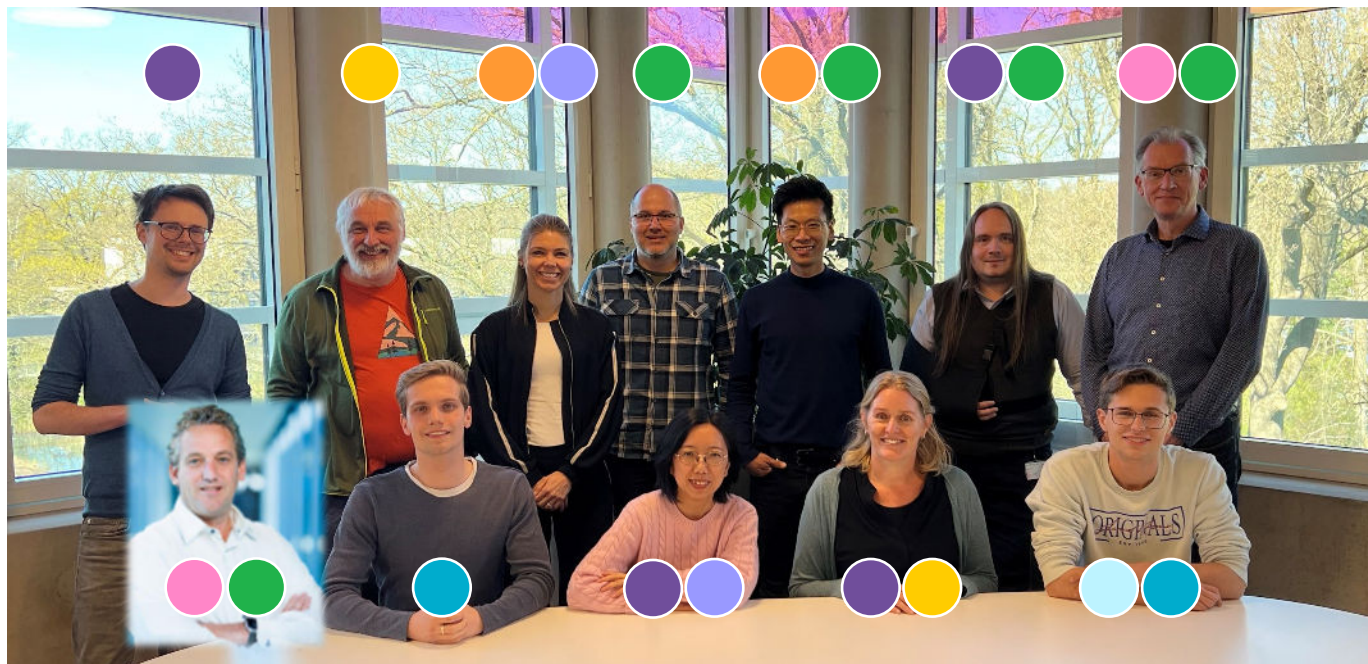
STEEMDENKEN EN NOBELE CHEMIE: CHEMIEONDERWIJS VOOR EEN BETERE WERELD

Masterclass CLEAR: Chemistry Learning for Environmental Action & Responsibility

Leonie Krab (opleidingsdirecteur Scheikundige Technologie/CSE)

Met Ramon Kroes, Jéré van Lente en Talitha Visser

HET CLEAR TEAM

*Arnoud Onnink,
Herbert Wormeester,
Talitha Visser,
Arturo Susarrey Arce,
Albert Wong,
Jéré van Lente,
André ten Elshof;
Nieck Benes,
Ramon Kroes,
Linlin Pei,
Leonie Krab,
Jip Hoogland
Vet: vandaag aanwezig*

● Student

● Opleidingsdirecteur

● Learning Assistant

● Vaardighedendocent

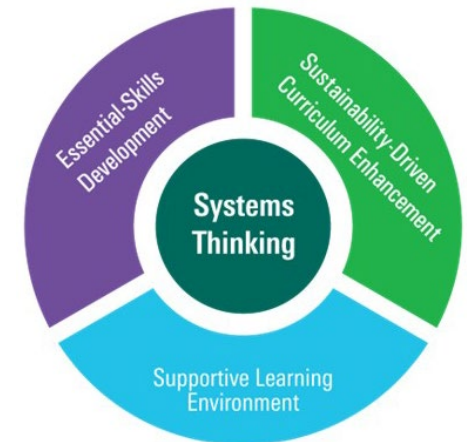
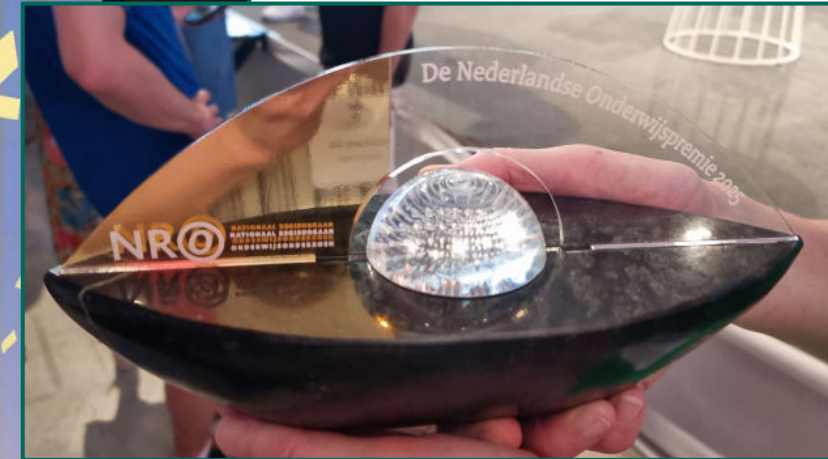
● Outreach VO

● Onderwijskundige /
lerarenopleider

● Docent systeemdenken
en duurzame chemie

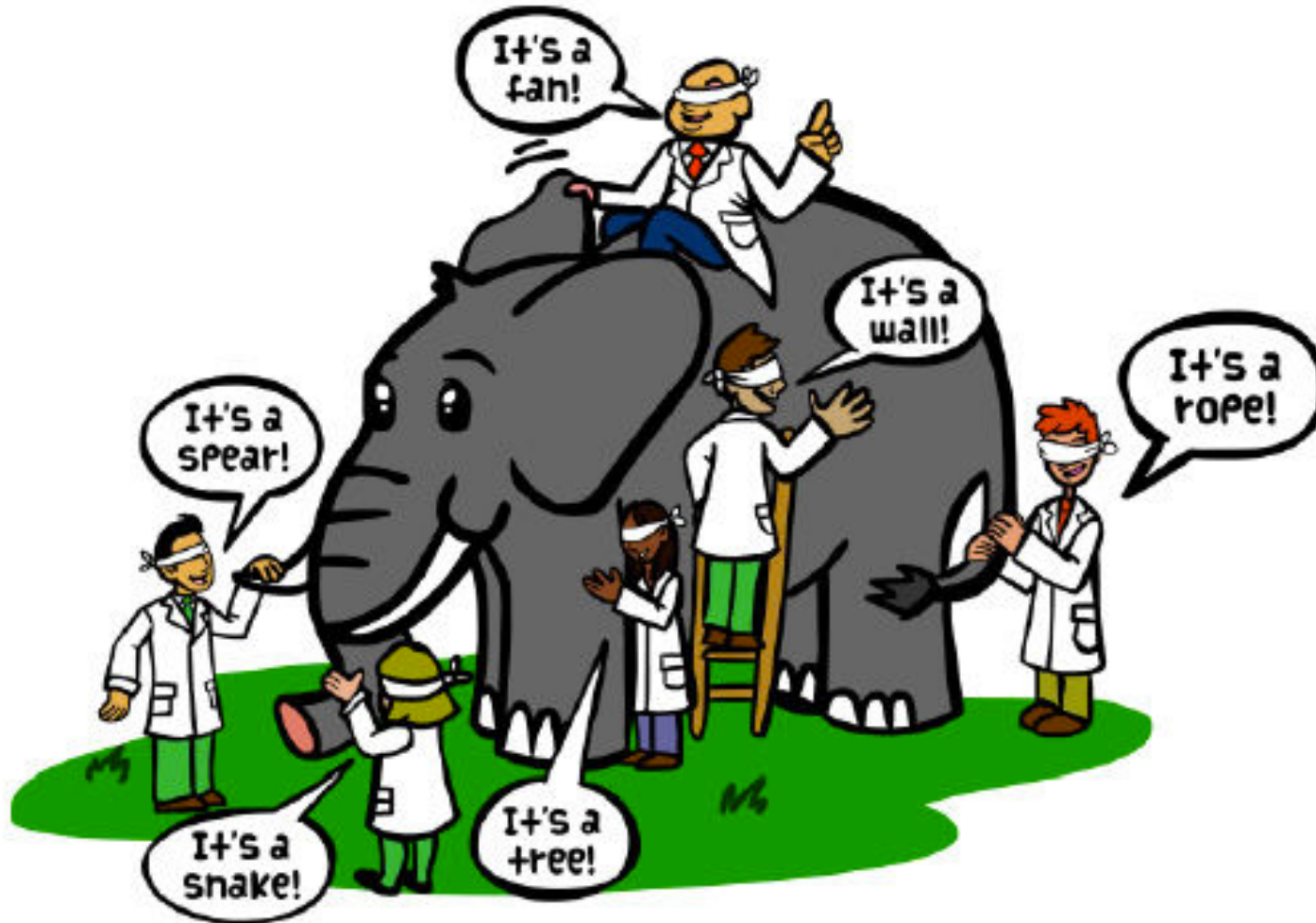
● Hoogleraar en (vm.)
vice-decaan Onderwijs

WINNAAR NEDERLANDSE ONDERWIJSPREMIE 2025

UNIVERSITY
OF TWENTE.

WAT IS CLEAR? WAT IS SYSTEEMDENKEN?

CLEAR project:
Chemistry
Learning for
Environmental
Action and
Responsibility

UNIVERSITY
OF TWENTE.

HOE DOEN WE DIT?

Systems
Thinking

Systeemdenken:
de competentie om
complexe systemen te
interpreteren

UW **CLEAR** ERVARING VANDAAG

We willen je laten ervaren hoe je met **systemdenken** tot betere oplossingen komt.

- In deze korte workshop kun je CLEAR “proeven”
- **Hergebruik van voedselresten** als voorbeeld.

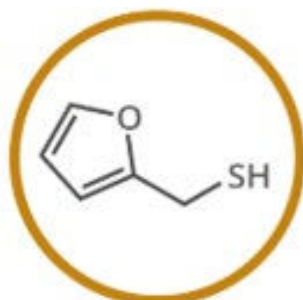
LATEN WE HET HEBBEN OVER KOFFIE

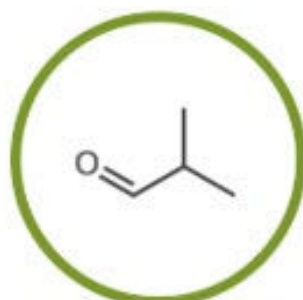
Heb je enig idee hoeveel koffiedrab we in NL weggooien per jaar?

- a. 2.500 ton/ jaar (CO_2 -equivalent: 850 passagiers AMS-JFK)
- b. 25.000 ton/ jaar (CO_2 -equivalent: 8.500 passagiers AMS-JFK)
- c. 250.000 ton/ jaar (CO_2 -equivalent: 85.000 passagiers AMS-JFK)

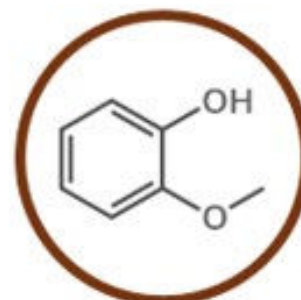
FEITENFEEST

2-FURFURYLTHIOL
roasted (coffee)

METHYLPROPANAL
floral, spicy

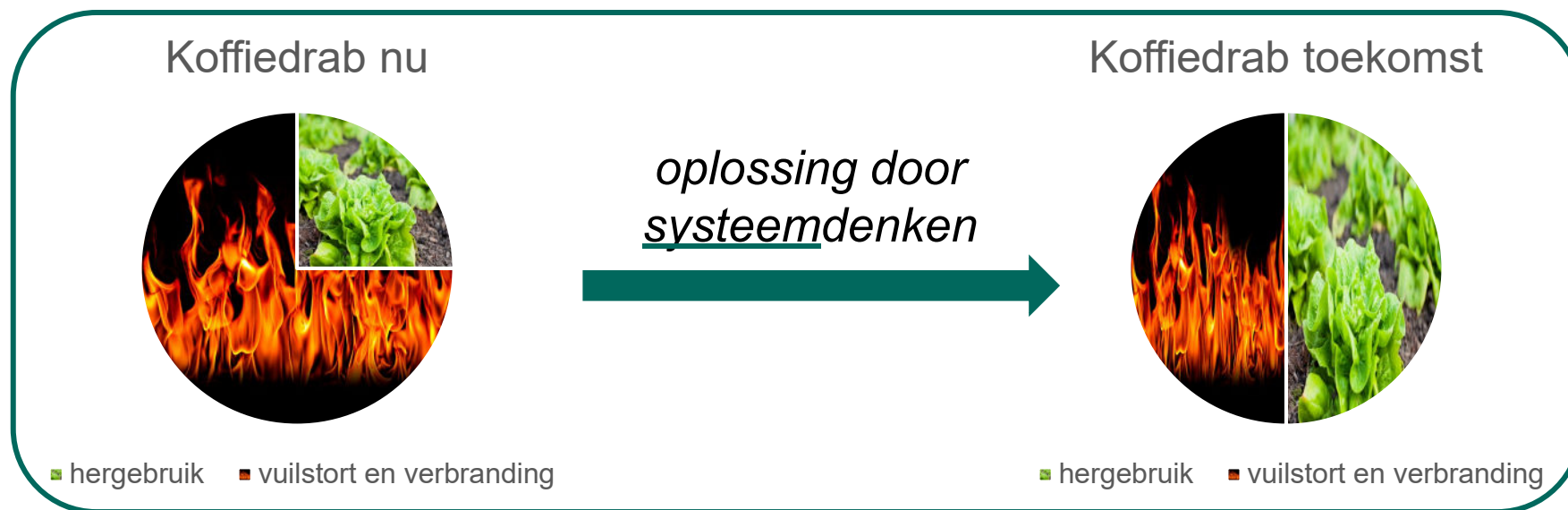

GUAIACOL
smoky, spicy

Koffie bestaat uit honderden chemische componenten die het zijn karakteristieke geur en smaak geven (“aroma”)

KANSEN MET KOFFIEDRAB

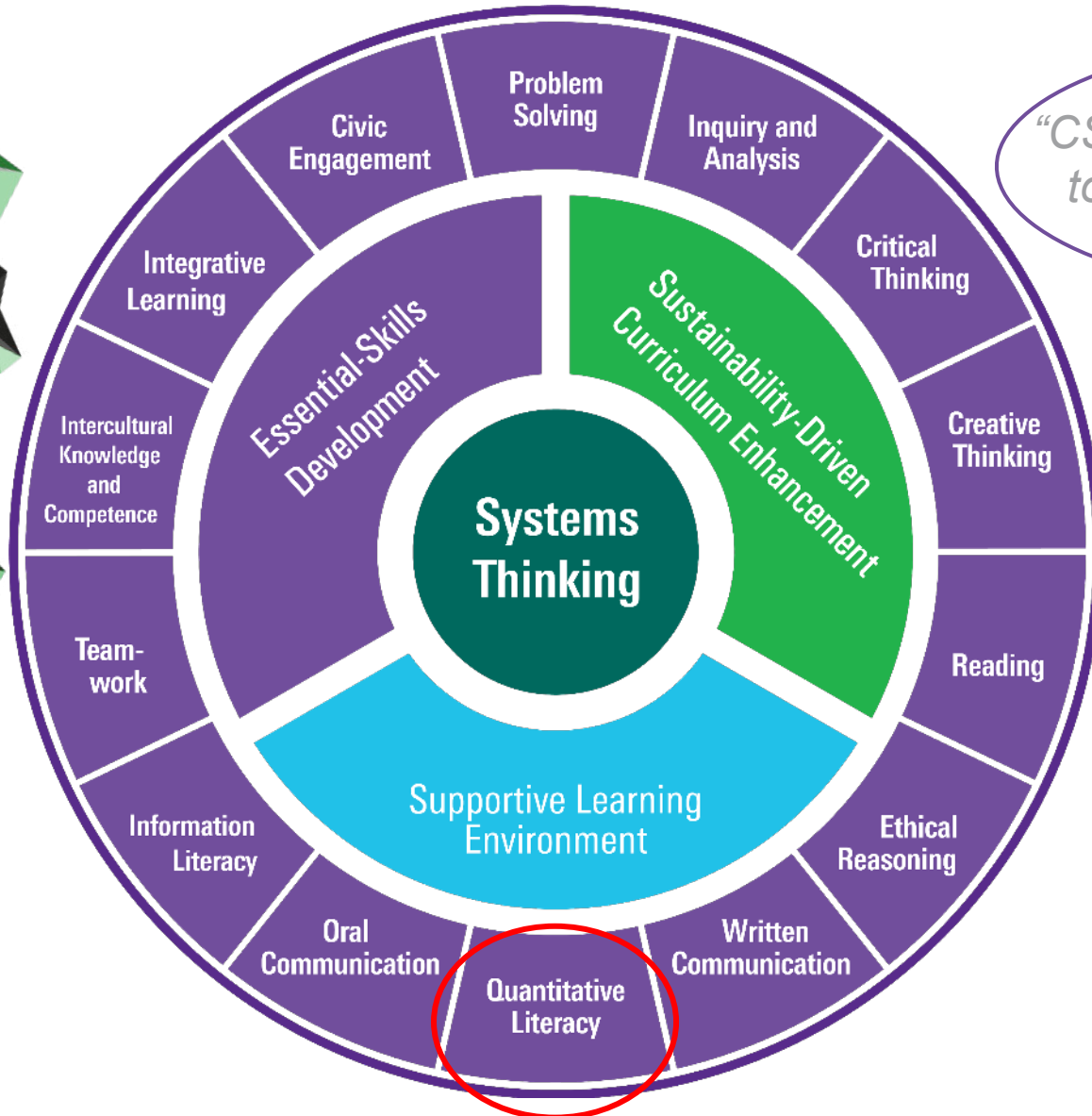
Laten we een doel stellen:
Binnen drie jaar percentage koffiedrab dat wordt
hergebruikt verdubbelen

LATEN WE GAAN **SYSTEEMDENKEN!**

- Zie individuele instructies

ESSENTIËLE VAARDIGHEDEN VOOR SYSTEEMDENKEN

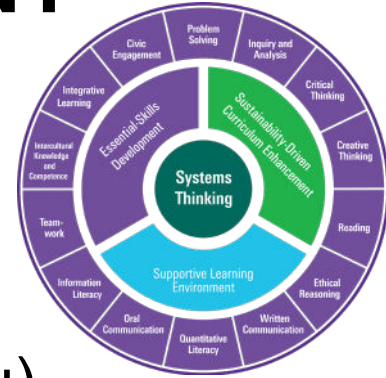

*"CSE should definitely continue to offer **skills development** to new students"*

ESSENTIËLE VAARDIGHEDEN VOOR SYSTEEMDENKEN: HOE VERTALEN WE ERVARINGEN NAAR LEREN?

- Gebruik van *rubrics*, per vaardigheid
- Zelfbeoordeling, met een reflectie
- Feedback van docent
- Voorbeeld: Kwantitatieve vaardigheden (~ vertaald naar VWO-niveau)

<u>Kwantitatieve vdh</u>	Beginner/ 3VWO 1	Ontw./Eind 4VWO 2	Ontw./Eind 5VWO 3	Expert/Eind 6VWO 4
<i>Interpretatie</i>				
<i>Representatie</i>				
<i>Berekenen</i>				
<i>Toepassing/analyse</i>				
Aannames				
<i>Communicatie</i>				

Ik ben niet bewust
 bezig met mijn
 aannames.

☐

Ik probeer mijn
 aannames op te
 schrijven.

☒

Ik beschrijf mijn
 aannames
 expliciet en
 concreet.

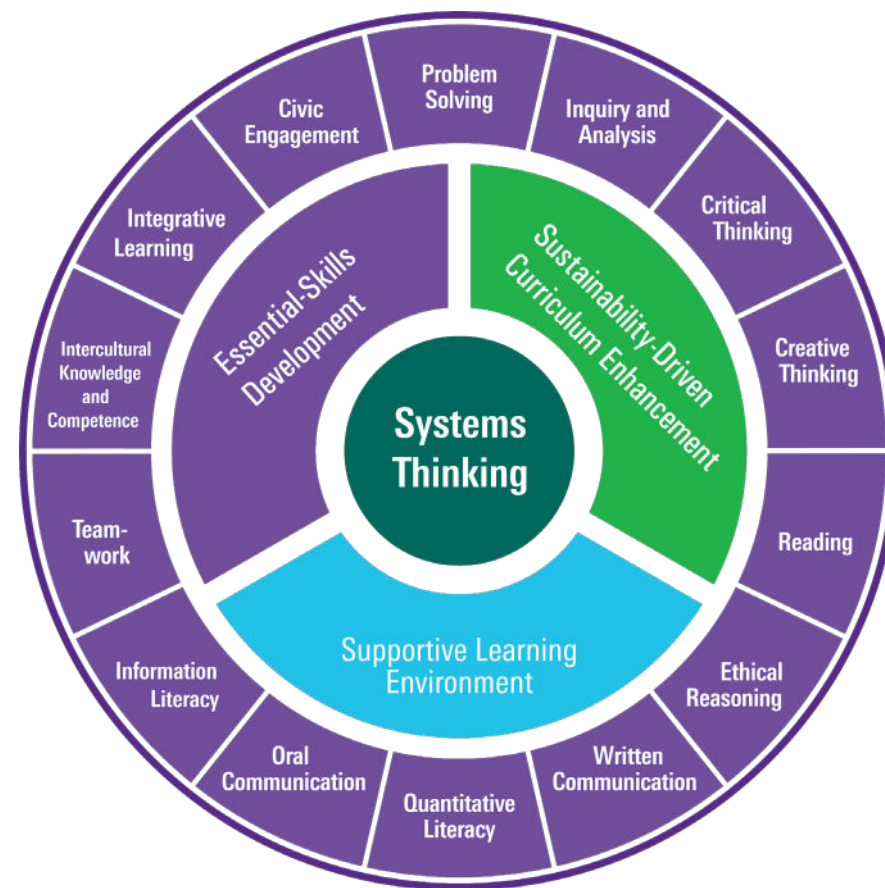
☐

Ik beschrijf mijn aannames
 expliciet en concreet, en ik
 verantwoord deze aannames.

☐

SYSTEEMDENKEN EN AANPAK

- Uitdaging: complexe problemen
- Systeemdenken nodig, maar hoe?
- Aanpak met drie pilaren werkt
- Leidt tot attitudeverandering → betere oplossingen
- Relevant!
- Dit kan ook in jullie schoolvak!

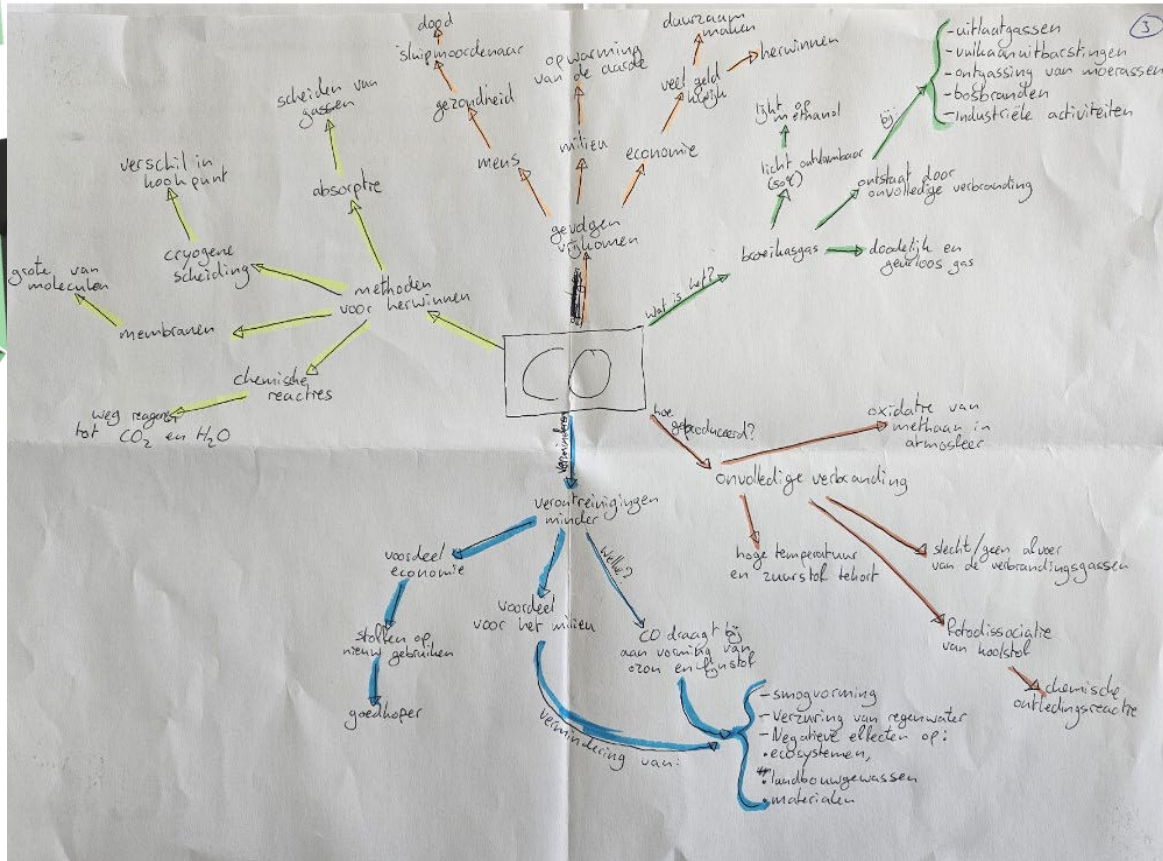
Lieke Pieters

Module: Conceptueel modelleren voor circulariteit

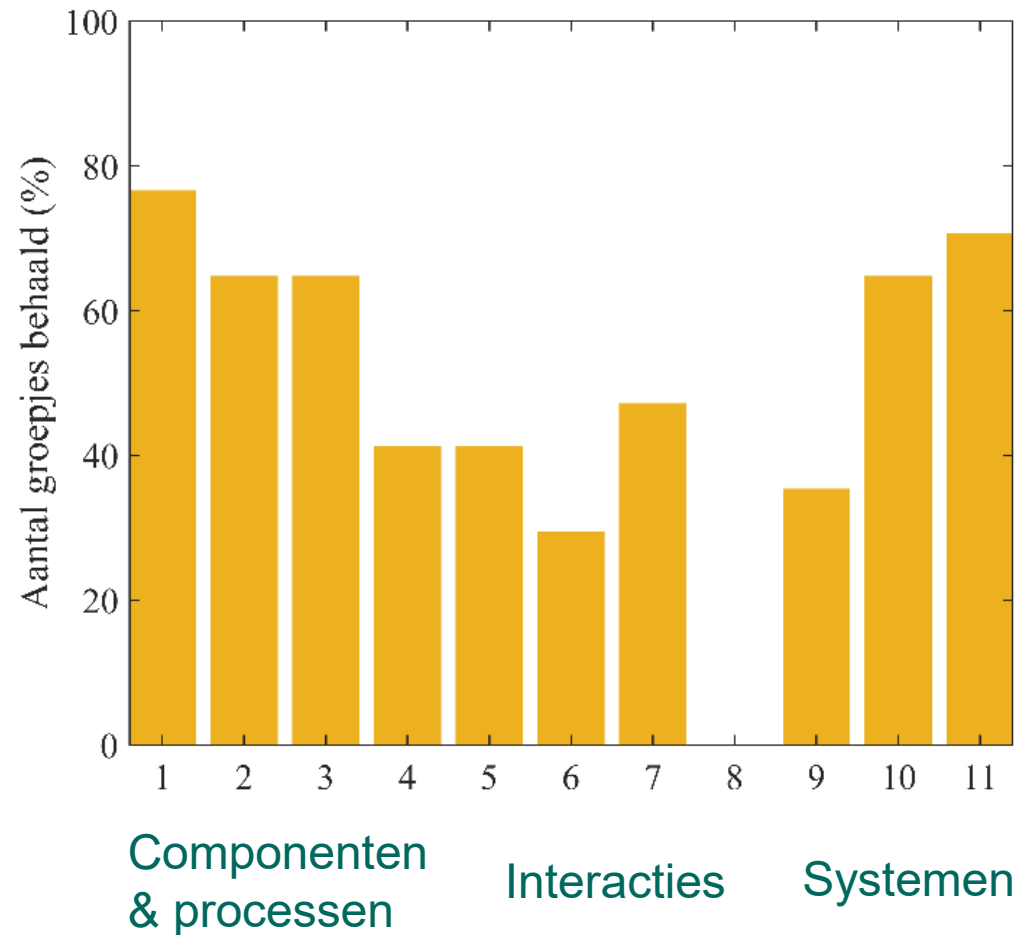
Les	Systemen	Doel
1	-	ReCoVR project leren kennen en circulariteit omschrijven. <i>geen duidelijke verbanden ↓ oplossing hier niet op baseren</i>
2	Methaanuitstoot door afvalbelten	Conceptueel model opstellen d.m.v. systeemonderdelen te visualiseren en verbinden Inzicht krijgen in de oorzaak achter methaanuitstoot door afvalbelten en oplossingen aandragen.
3	CO ₂ , eiwitten of schoon water	Conceptueel model opstellen d.m.v. systeemonderdelen te visualiseren en verbinden Inzicht krijgen in de oorzaak achter de niet circulaire stofstroom van de onderzochte stof.

SYSTEEMDENKEN MET JE LEERLINGEN

RESULTATEN – SYSTEEMDENKVAARDIGHEDEN OP ZES VWO-SCHOLEN

1. Identificeer componenten
2. Organiseer componenten
3. Herken organisatieniveaus
4. Denk heen en weer tussen niveaus

5. Herken verbindingen

6. Herken gedragsveranderingen over tijd
7. Leg uit en voorspel systeemgedrag over tijd
8. Voorspel hoe variabelen elkaar beïnvloeden

9. Herken emergentie

10. Herken menselijke invloeden op het systeem
11. Bijdrage systeem aan groter systeem

STEEMDENKEN EN NOBELE CHEMIE: CHEMIEONDERWIJS VOOR EEN BETERE WERELD

Masterclass CLEAR: Chemistry Learning for Environmental Action & Responsibility

Leonie Krab (opleidingsdirecteur Scheikundige Technologie/CSE)
leonie.krab@utwente.nl; t.c.visser@utwente.nl

Met Ramon Kroes, Jéré van Lente en Talitha Visser